

תוכן עניינים מפורט

21.....	בראשית
23	השמים כסאי
	שמיים - המשכת התורה 23 / ארץ - העלאת המצוות 33 / בית - המשכת המקיף בתפילה 42
53.....	נח
55	מים רבים
	טרדות פרנסה ואהבה מסותרת 55 / על ידי "מים רבים" מגיעים למנוחה ולעלייה 56 / יתרון האור מן החושך 61 / הנפש הבהמית גבוהה בשורשה מהנפש האלוקית 67 / הגבהת תיבות התפילה על ידי המים הרבים 70 / התפילה היא בחינת שבת 72 / לעתיד לבוא - אהבה רבה ב'יום שכולו שבת' 74
81.....	לך לך
83	אנכי מגן לך
	חסד בלי גבול 83 / מגן אברהם 86
91	שרי אשתך
	מ'שרי' ל'שרה' 91 / הולדה על ידי צמצום ועל ידי התפשטות 92
99.....	וירא
101	ארדה נא
	"גלוי וידוע" - ממילא 103 / השגחה - על ידי הכלים 107 / דעת עליון ודעת תחתון 113 / "משוטטים" ו"משוטטות" - זכרים ונקבות 124 / השגחה של זכות והשגחה של חובה 127 / ראייה ושמיעה 132
139.....	חיי שרה
141	יגלה לן טעמיה
	שדה המכפלה 141 / שני סוגי אכילה 143 / הפסולת שבמאכל 147 / אכילת יום טוב 152 / כפילא וקלישא 156

ויצא.....165

וללבן שתי בנות 167

מחשבה ודיבור 167 / לאה ורחל בגלות 169 / אהבת יעקב לרחל 172 /
המשכת הגילוי ברחל 175 / לאה ובניה 180 / מעלת הדיבור והמעשה 184

וישלח.....193

וישלח יעקב 195

יעקב - שלמות התיקון 195 / עשו ואנשיו - מקיף דתוהו 204

וישב.....213

כה אמר ה'... ונתתי לך מהלכים 215

עומדים ומהלכים 215 / השפעת ממלא כל עלמין - מבחינת המלכות 219 /
"בשני יצריך" - על ידי המלאכים 222 / ביטול המלאכים - על ידי הנפש
הבהמית 229 / גם ההמשכה למלאכים היא על ידי ישראל 232 / ההליכה -
בדרכי ה' 235 / כפיית הנפש הבהמית ושמירתה 238

מקץ.....247

כי עמך מקור חיים 249

מנורת זהב - כנסת ישראל 249 / אור אין סוף מתלבש בתורה ומצוות 252 /
ישראל נראים על ידי התורה 257 / ביטול רצון 266

ויחי.....277

אסרי לגפן עירה 279

ימות המשיח - שלמות המעשה 279 / יין - אהבת ה' 284 / "אתה קדוש"
ו"שמך קדוש" 288 / יין אדום ויין לבן - תשוקה ושמחה 299 / לבוש הגוף
ולבוש הראש 308 / קיום המצוות - בזמן הגלות ולימות המשיח 315 /
על ידי גפן - 'עיר' נעשה 'עיר אלוקים' 319 / שורוק - שפלות וביטול
עצמי 321

הקדמת העורך

א. ר' שניאור זלמן מליאדי וחסידות חב"ד

בשמחה ובהודיה לה' אנו מגישים בפני קהל הלומדים את הכרך הראשון מביאורי הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ ע"ה על ספרי "תורה אור" ו"ליקוטי תורה" לר' שניאור זלמן מליאדי.

ר' שניאור זלמן (תק"ה-תקע"ג) היה מצעירי תלמידיו של המגיד ממזריטש, תלמידו וממשיך דרכו של הבעל שם טוב. הוא הוכר כגאון בתורה כבר בראשית דרכו, וה'שולחן ערוך' שכתב במצוות רבו התקבל בכל תפוצות ישראל ומשמש עד היום מקור הלכתי חשוב. מלבד היותו גדול בתורה, הן בנגלה והן בנסתר, היה ר' שניאור זלמן מיסטיקן ומחבר מוסיקלי, בעל השכלה כללית רחבה, כשרון ארגון ויכולת התבטאות מעולה בכתב. הוא היה מנהיג החסידים ברוסיה הלבנה, ומעבר להפצת רעיונות החסידות וביסוס מעמדה, לקח על עצמו גם את ההגנה עליה מבית ומחוץ; מבית – בהסברתה והצדקתה בפני המתנגדים, ומחוץ – כשנאלץ לבאר לשלטונות הרוסיים את מהותה של החסידות ואת הנהגות החסידים.

תנועת החסידות בראשיתה, נתקלה בהתנגדויות עזות שכללו כתבי חרמות חריפים ואף האשמה באפיקורסות. עמדתו העקבית של ר' שניאור זלמן הייתה להימנע מכל עימות ומריבה, ויחד עם זאת להשתדל בכל דרך להסביר את שיטת רבותיו ולהוכיח את צדקתה. יכולתו לפנות לקהלים מגוונים, ובפרט להתקבל על דעתם של הלמדנים הליטאיים, הייתה ייחודית ובעלת חשיבות מכרעת בהתפשטות החסידות. הוא התאמץ להדוף ביקורות על רעיונותיה של התנועה החדשה¹, והשפעתו ברוסיה הלבנה ובליטא הלכה והתרחבה.

השיטה שיסד ר' שניאור זלמן, הידוע גם כ"אדמו"ר הזקן" וכ"בעל התניא", היא ענף ייחודי ומובחן בתנועה החסידית. דרך החב"ד (חוכמה, בינה, דעת) שסלל מדגישה את עבודת המוח ואת ההשגה השכלית, ומדריכה כיצד ניתן להגיע על ידיהן לקרבת אלוקים, להתעוררות הלב ולתיקון המידות.

1. דוגמא אחת היא הסברו המפורט באגרת הקודש סימן כה על אחת מתורות הבעש"ט.

את דרכה של חב"ד הגדיר ר' שניאור זלמן "דרך ארוכה וקצרה".² אין היא מסתפקת בניצוצות של שמחה, של דבקות או של געגוע לאלוקות – אלא רוצה גחלים בוערות; אין היא מסתמכת על הצדיק, שעצם השהייה במחיצתו מחיה את הנפש ומעוררת את הלב – אלא על עבודתו העצמית של האדם; לא די לה בניגון, בריקוד ובדיבוק חברים. היא דורשת התעוררות פנימית, יסודית ומתמשכת – וזאת אין להשיג אלא על ידי הכרה שכלית.

חסיד חב"ד נדרש לבנות בתוך עצמו תפיסה מבוססת, מפורטת ורלבנטית של האלוקות ומופיעה בבריאה בכלל ובנפשו שלו בפרט. הכלי הפרקטי שמציע ר' שניאור זלמן הוא 'התבוננות', כלומר חשיבה סדורה ושיטתית הנעשית מתוך התקשרות אישית לנושא. "כי אף מי שהוא חכם ונבון בגדולתו אין סוף ברוך הוא, הנה אם לא יקשר דעתו ויתקע מחשבתו בחזק ובהתמדה – לא יוליד בנפשו יראה ואהבה אמיתית כי אם דמיונות שווא".³ עבודה זו מצריכה לא רק יגיעה גדולה מצד החסיד, אלא גם תורה רחבה מצד הרבי, ומכאן הריבוי חסר התקדים של כתבי אדמו"ר חב"ד לדורותיהם. הרבי מעניק לחסידיו לא רק הארה תורנית מלמעלה, אלא 'זרעים' שעליהם להצמיח ולהוסיף ולפתח מכוח עצמם.

רבים ראו, ויש שעדיין רואים, את הביטוי 'חסידות אינטלקטואלית' כסתירה מיניה וביה. אלא שעבור ר' שניאור זלמן, רק על ידי התבוננות ניתן לבנות גשר בין השכל לרגש, וכפי שניסח זאת ר' שלום דובער, האדמו"ר החמישי לשושלת חב"ד, המכונה הרש"ב: "תוכן החסידות הוא שעל המוח לתת ללב להבין מה עליו לרצות, ועל הלב להביא בחיים את מה שהמוח מבין".⁴ מאמריו של הרבי נקראים אצל חסידיו חב"ד "דברי אלוקים חיים", והם אינם שביבי רעיונות אלא 'תורה', ותורה צריכה לימוד.

ההנחה שכל עניין בחסידות דורש הבנה והעמקה כמו סוגיא בגמרא היא מהפכנית.⁵ היא שינתה את היחס לרעיונותיה של התנועה החסידית לא רק בקרב החסידים, אלא גם בין המתנגדים. נדרשת יגיעת המוח ולמדנות של ממש כדי להבין לעומקם עניינים כמו 'בריאה יש מאין', 'סובב כל עלמין וממלא כל עלמין', 'ייחודא עילאה וייחודא תתאה' וכיוצא בהם.

הצלחתו של ר' שניאור זלמן בהפצת תורת החסידות בקרב יודעי הספר ובעלי ההשפעה בעולם היהודי, גרמה למתנגדיו להלשין עליו לממשלת הצאר. פעמיים הביאו ההלשנות למאסרו בידי השלטונות, ובשתיהן זוכה ר' שניאור זלמן מכל אשמה. כישרונו לבאר את עקרונות החסידות ולתווך אותם לכל שומע, עמד לו גם אל מול

2. לשונו בשער ספר ה"תניא".

3. תניא, ליקוטי אמרים פרק ג.

4. ליקוטי דיבורים (המתורגם) כרך א עמ' 109-110.

5. ראה קונטרס תורת החסידות א; קונטרס לימוד החסידות יא.

חוקריו הלא יהודים. שחרורו מן הכלא נתפס כאישור לצדקת דרכה של החסידות, ובתמיכתה של מלכותא דארעא ביטוי להסכמתה של מלכותא דשמיא.

ב. הספר "תורה אור"

את עיקרי שיטתו סיכם ר' שניאור זלמן באופן בהיר ותמציתי בספרו העיקרי, "התניא", אך דרשותיו על התורה והמועדים קובעות ברכה לעצמן. למעלה מארבע מאות מדרשות אלה מצויות בספרים "תורה אור" ו"ליקוטי תורה", שהם למעשה שני חלקים של ספר אחד, שמסיבות היסטוריות נדפסו בזמנים שונים ותחת שמות שונים.⁶

מקובל במסורת החסידית, שדברי החסידות של ר' שניאור זלמן עברו כמה שלבים של התפתחות ו'הבשלה'.⁷ בפרט, ידועה החלוקה בין "לפני פטרבורג" – שהן הדרשות שנאמרו לפני מאסרו, ל"אחרי פטרבורג", אז הפכו הדרשות לארוכות ומפורטות יותר. תחילה עסקו תורותיו של ר' שניאור זלמן ברעיון מרכזי אחד, בדומה למצוי לרוב בכתביהם של גדולי החסידות. אך עם הזמן הן נעשו מורכבות יותר, מציגות מהלך שקושר כמה רעיונות לכדי מסכת רחבה, וניכר בהן באופן מיוחד מקומם של הביאור השכלי היסודי והשימוש במשלים לצורך זה.

בשונה מ"התניא", שנכתב כולו על ידי ר' שניאור זלמן, דרשותיו נשארו בגדר 'תורה שבעל פה'. הן נאמרו בשבתות ובמועדים, חלקן בפני קהל רחב וחלקן בפני בני משפחה ויחיד סגולה, ונכתבו על ידי כמה מהשומעים. המאמרים שב"תורה אור" נכתבו בדרך כלל על ידי אחיו של ר' שניאור זלמן, ר' יהודה לייב מינוביץ', ורובם חזרו אליו להגהה, כפי שמעיד שער הספר.⁸ על מלאכת העריכה חתום נכד המחבר, ר' מנחם מענדל, שהיה האדמו"ר השלישי בשושלת חב"ד ונודע בכינויו "הצמח צדק". העריכה כללה גם בחירה של המאמרים וסידורם, גם ליטוש השפה והנוסח וגם הוספת מראי מקומות והפניות פנימיות. הצמח צדק העיד על עצמו שהקדיש שלושים ושתיים אלף שעות לעבודה זו במשך שלושים שנה, לפני שניגש להדפסת הספר.⁹

הספרים "תורה אור" ו"ליקוטי תורה" נחשבים לספרי יסוד של חסידות חב"ד, אחרי "התניא", והם יצאו במהדורות רבות במשך השנים. הרבי מליובאוויטש כינה את

6. "תורה אור" נדפס לראשונה בשנת תקצ"ז בעיר קופוט, ו"ליקוטי תורה" בז'טומיר בשנת תר"ח. ראה מכתב אדמו"ר הרי"צ שנדפס בחלק ההוספות לשני הספרים.

7. אדמו"ר הרי"צ מגדיר ארבעה שלבים כאלה, שנקראו "דרכים", "אגרות", "תורות" ו"כתבים" (לוח היום יום ט"ו סיוון). לביאור העניין, ראה בקטע המאמר של הרב אבן-ישראל שמואל להלן.

8. החל מהמהדורה השנייה הובא בסוף הספר לקט דרשות נוספות שנכתבו על ידי בנו של המחבר, האדמו"ר האמצעי ר' דובער.

9. ראה לוח היום יום ח' אלול.

המאמרים שבהם "הפרשה החסידית"¹⁰ ועד היום רבים נוהגים ללמוד אותם כסדרם מדי שבוע.

ג. ביאורי הרב עדין אבן-ישראל

קשר מיוחד היה לרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ עם דמותו של ר' שניאור זלמן מליאדי. עוד לפני שמלאו לו עשרים, כשהוא עושה את צעדיו הראשונים בעולמה של תורה, למד את ספריו של מייסד חסידות חב"ד אצל הרב נחום שמריה ששונקין בירושלים. מדי שנה נהג הרב אבן-ישראל לערוך התוועדות לציון יום הולדתו של ר' שניאור זלמן, יום צאתו מן המאסר ויום פטירתו.¹¹ הוא כתב את הערכים על ר' שניאור זלמן באנציקלופדיה העברית ובאנציקלופדיה יודאיקה, אך מעל לכול – הוא לימד את כתביו מעל במות שונות במשך עשרות שנים.

משנת תש"ך לערך עד שנת תשע"ז לימד הרב אבן-ישראל שיעור שבועי ב"חוגי חן למשנת חב"ד". בראשיתו, היה זה פורום שכלל מנהיגים ואנשי רוח בולטים בחברה הישראלית, והרב הצעיר כבש את ליבם בסגנון המודרני ובאופן הרלבנטי בהם הסביר את הרעיונות החב"דיים. אחד המשתתפים היה זלמן שז"ר, לימים נשיא מדינת ישראל, וביוזמתו הוציאה הקבוצה ספר מאמרים על דמותו של ר' שניאור זלמן מליאדי לרגל מאה וחמישים שנה לפטירתו. הרב אבן-ישראל שימש כעורך הקובץ, שנקרא "ספר הקן"¹², ואף כתב בו שני מאמרים. אחד מהם עוסק בתהליך ההתפתחות שעברה תורת ר' שניאור זלמן, וחלקים מתוכו מובאים להלן. בכוונה תחילה, ובעידודו של הרבי מלויבאוויטש, לא נכתב הספר בסגנון פנים-חסידי, אלא פנה לקהל הישראלי המשכיל באשר הוא.

במשך שנים רבות הקדיש הרב את שיעורו השבועי ב"חוגי חן" למאמרי "תורה אור" ו"ליקוטי תורה", והספר שלפניכם הוא תוצר של השיעורים הללו.

דרכו של הרב בביאורי החסידות הייתה אופיינית הן בסגנונה והן בתוכנה. הוא נהג לקרוא את לשון המאמר במבטא הדיבור הרגיל ולא בהברה החסידית, ונמנע משימוש בביטויים מקוצרים השגורים בפי 'יודעי ח'ן'. דיבורו היה מונוטוני ומיושב למראית עין, ובה בשעה ערני ומלא חיוניות. הוא ניתח את הנושאים לפרטיהם באופן אינטלקטואלי, ירד לעומקם והרחיב את יריעת ההסבר על ידי דוגמאות ומשלים מעולם ומלואו, אך לא פעם בקעה את המילים המדודות נימה של התרגשות פנימית ושל סערת נפש.

בדרך כלל, לא נהג הרב לקרוא פסקה במלואה במאמר ואחריה להציע את הסבריו. ביאורו היה משולב בין המילים, כשהוא מוסיף מילות קישור והבהרה ושומר על רצף הקריאה. יחד עם זאת, לימוד החסידות היה עבורו בבחינת "זאת התורה – אדם", הוא

10. ראה למשל ספר השיחות תשמ"ט חלק א עמ' 41 בהערה ועוד.

11. י"ח באלול, י"ט בכסלו ו-כ"ד בטבת, בהתאמה.

12. יצא לאור בהוצאת קרית ספר בשנת תשכ"ט.

חיפש נקודות מגע של המאמר בנפש האדם ובבעיותיה ולא תמיד עסק במבנה הרעיוני כשלעצמו. בעגה החב"דית, הוא נטה בשיעוריו באופן מובהק ל'עבודה' יותר מאשר ל'השכלה'. הנטייה הזו ניכרת מצד אחד בתוספת ומצד שני בגירעון. כאשר הרב סבר שנקודה כלשהי היא בעלת חשיבות מיוחדת לשומעים – הוא הוסיף והפליג בהסבריו, וכאשר נתקל בעניינים שלדעתו היו רחוקים מעולמם – לא פעם קיצר ואפילו דילג. בדומה למודל ה'בינוני' של ה'תניא', הרב תמיד העלה על נס את האדם המתמודד עם אתגרי החיים, נאבק עם נפשו ומחפש את דרכו, כשהוא נתון במתח מתמיד בין 'רצוא' ו'שוב' ובין עלייה לירידה. משום כך, ביאוריו של הרב מתאפיינים מצד אחד בהסבר מדוקדק של מילות המאמר, ומצד שני בשאיפה להפוך אותן ל'דברי אלוקים חיים' הבערים אצל הדובר ומעוררים את השומע.

מכיוון שדרכו של הרב הייתה להשתמש תמיד ב'בלשון בני אדם', גם כשעסק בסוגיות סבוכות ועמוקות, נוצר לעיתים הרושם שביאוריו נועדו רק להפצת המעיינות 'חוצה', ולא היא. גם הבקיא והרגיל יפיק מהם תועלת מרובה, באשר הם מקרבים את ההשגה האלוקית ומסייעים לה להיקלט בכלי השכל. והרי ידוע, שעיקר עניינה של תורת חסידות חב"ד הוא הלבשת העניינים האלוקיים בשכל האנושי, ומעלות רבות לעבודה זו.¹³

בקטע המאמר שלהלן, מסביר הרב אבן-ישראל שהשימוש במשלים קיבל גוון מיוחד בעולם החסידי, ותפקיד עיקרי בחסידות חב"ד בפרט. החסידות בכללה המשיכה את מסורת הקבלה, ולמעשה גם את המסורת המדרשית, בהצגת משלים מכל תחומי החיים. גדולי החסידות שמו דגש על משלים מנפש האדם דווקא, וכך קירבו את מושגי הקבלה לחוויה האנושית המוכרת לכול. מגמה זו המשיכה בתורת חב"ד, כשר' שניאור זלמן וממשיכי דרכו העמיקו במבנה הפנימי של הנפש ובאופני הגילוי שלה כדי לבאר

13. באחד ממאמריו (ד"ה פזר נתן תרצ"ב), מונה אדמו"ר הרי"צ שלושה יתרונות לעבודה זו, וזו לשונו (ההדגשות אינן במקור):

הנפש האלוקית והנפש הבהמית הם הפכים זה מזה, ומכל מקום אנו רואים דבר פלא שיש חבור וקשור דהנפש האלוקית עם הנפש הבהמית, והיינו דהנפש האלוקית בהתלבשותו בגוף ונפש הבהמית, הרי ישיג הנפש האלוקית את [ה]אלקות בהלבשה בשכל דנפש הטבעית, והוא מה שיכול לקרב כל דבר השגה אלקית בכל פרט ופרט להבינו במשלים ודמיונות בדברים גשמיים, ואז... **ישיג הנפש האלוקית את אלקות במוחש** על ידי הדברים הגשמיים...

ועוד זאת, דעל ידי המשלים ודמיונות **יבין וישיג הנפש הבהמית גם כן את אלקות**, שהרי המשלים הם דברים גשמיים, ועל ידי המשל בא אל הנמשל להשיג את הענין האלקי, נמצא... דבהתלבשות שכל דנפש האלוקית בשכל דהנפש הבהמית, הנה נעשה הברור דשכל דנפש הבהמית, מה ששיג אלקות ומתאחד ונכלל בהשכל דנפש האלוקית.

וכן על ידי זה **מברר ומזכך הנפש האלוקית את חלקו בעולם**, והיינו הדברים הגשמיים אשר על ידם משיג אלקות, הרי הוא רואה בהם ענין האלקי, והיינו מה שרואה פרטי הנמשל בהמשל ואיך שהם דבר אחד ממש, ואז אין הגשמי מעלים ומסתיר עליו, אדרבה, שעל ידי זה רואה אלקות בגלוי ובמוחש ממש. וזהו שהנפש האלוקית על ידי התלבשותו בנפש הבהמית הרי הוא מאיר ומזכך את הנפש הבהמית ואת חלקו בעולם.

עניינים עמוקים בתפיסת האלוקות. אלא שר' שניאור זלמן הוסיף לעשות שימוש רב, מגוון ויצירתי גם במשלים מתוך העולם, כחלק משאיפתו לקלוט את מה שאינו ניתן להבנה באמצעות תבניות שכליות. חלק מהמשלים הוא יצר בעצמו, כמו הסיפור על האבן מכתר המלך שנשחקת כתרופה למחלת בנו,¹⁴ או כמו המשל המפורסם על המלך שיוצא לשדה בימי אלול¹⁵. חלק מהם היו פירוט והרחבה של דימויים שכבר נאמרו לפניו, כמו ביטול זיו השמש בשמש¹⁶, וחלק נלקחו ממצאות החיים שראה סביבו, כמו משל המנוף שנועד להמחיש את יתרון האדם על פני הבהמה.¹⁷

הרב אבן-ישראל המשיך בביאוריו את דרכו של ר' שניאור זלמן. לא זו בלבד שהסביר את הרעיונות באופן בהיר המתיישב על דעתם וליבם של אנשים כערכנו, אלא שהרבה בדימויים ומשלים שנלקחו מן המציאות העכשווית ונאמרו בלשון עכשווית. נפש האדם עדיין שימשה לו מודל לאלוקות, אך באופן מקורי שלא היה לפניו, וכך הוא אומר לדוגמא: "על דרך הפסיכולוגיה אפשר לומר ששבירת הכלים היא טראומה, והתוצאה שלה היא אמנזיה, שכחה".¹⁸ בנוסף, ביאוריו על כוחות הנפש והמבנה שלה ינקו מתופעות מודרניות, כמו מכשור טכנולוגי וכיצא בזה. את המושגים 'אור פנימי' ו'אור מקיף' הסביר פעם באמצעות ההבדל בין לימוד בבית ספר להשפעת הרחוב על האדם, ואת בחינת 'בכל מאודך' המחיש על ידי המושג המתמטי 'שואף לאינסוף'.¹⁹

לאמיתו של דבר, ביאורי החסידות של הרב אבן-ישראל אינם רק פירוש אלא גם תרגום. הם מתרגמים את עולם הרעיונות של החסידות ואת דרך העבודה החסידית אל שפת המחשבה ואל מבנה הנפש של אדם בן זמננו, ובכך פותחים הביאורים הללו פתח ממשי עבור כל המעוניין להיכנס ולצעוד בדרך שאותה סללו אבות החסידות.

ד. מאפייני המהדורה

המאמרים במהדורה זו מנוקדים ומפוסקים. מערכת "חסידות בהירה" העמידה לרשותנו את הטקסט המנוקד פרי עמלם, ועל כך תודתנו נתונה להם. יחד עם זאת הניקוד הסופי וסימני הפיסוק הם על אחריותנו בלבד.²⁰ פתחנו את כל ראשי התיבות והקיצורים, גם כאלה השגורים על פיהם של לומדי חסידות בצורתם המקוצרת.²¹ מלבד זאת לשונו

14. ראה ליקוטי שיחות ל עמ' 170.

15. ליקוטי תורה ראה לבא.

16. שער הייחוד והאמונה ג ועוד.

17. תורה אור ד,א.

18. מתוך המאמר לפרשת נח.

19. על החשיבות והצורך במציאת משלים מן העולם ולא רק מן הנפש כתב הרב בצעירותו מאמר שכותרתו "תורה, עולם ואדם". המאמר פורסם בירחון "רשפים" בשנת תשט"ז.

20. מכיוון שביאור הרב משלב בתוך הטקסט של המאמר מילות הבהרה, ייתכן חוסר התאמה בניקוד הטקסט ופיסוקו בין המופיע בביאור לבין המקור.

21. כך, למשל, נכתב כאן 'שם הויה' ולא 'שם הוי', ו'בי"ע' נכתב 'בריאה יצירה עשיה'.

של המחבר נשמרה כדיוקה, גם כאשר היא שונה מן הצורה הדקדוקית המקובלת. בנוסח הנדפס ב"תורה אור" חולקו המאמרים למקטעים ארוכים אך לא לפסקאות, ובמהדורה זו מתחילה פסקה חדשה בראשית כל עניין על מנת להקל על הלומד.

ביאורי הרב נערכו מתוך הקלטות של שיעורים שנמסרו במשך השנים. בניסיון להעביר 'תורה שבעל פה' ל'תורה שבכתב', השתדלנו לשמר את החיות, את הסגנון ואת שטף הדברים, ויחד עם זאת להציע אותם באופן המתאים לספר מודפס.²² לכן לא הארכנו במקום שהרב קיצר ולא קיצרנו במקום שהאריך.

מלבד הביאור הרציף מכילה מהדורה זו כמה תוספות המסייעות ללימוד. בראשית כל מאמר מובאת פסקת פתיחה שמטרתה לשמש כרקע לעיקרי הרעיונות שיוצגו בו, ובסופו מופיעה תמצית תוכן הדברים. לאורך המאמר נוספו כותרות משנה שנועדו להקל את ההתמצאות ברצף העניינים.²³ בכל מקום שבו מופיע ציטוט ללא מראה מקום, או מראה מקום ללא ציטוט, הן בגוף המאמר והן בביאור הרב, השתדלנו להביא לו מקור לפי עניות דעתנו בהערות השוליים.²⁴ לכל ההפניות לספרות חז"ל ולראשונים, לכתבי הקבלה ולתורת החסידות יש להתייחס כציונים בדרך אפשר בלבד. בסוף הספר הובא מפתח עניינים מפורט, שנועד לסייע ללומדים באיתור נושאים, ביטויים ואף ציטוטים מרכזיים שהופיעו במאמר או התבארו בביאור.

ה. תוכן הכרך הנוכחי

הכרך הנוכחי מכיל מאמרים נבחרים לפרשות ספר בראשית. לצער הלב ולמרות כל המאמצים, לא הצלחנו לאתר שיעורים של הרב לכל פרשה, ולכן נפקד מקומן של פרשות "תולדות" ו"ויגש". לכל יתר הפרשות מובא מאמר אחד, למעט פרשת "לך לך", שבה מופיעים שני מאמרים קצרים כאחד.

לקט המאמרים שלפנינו הוא מקצת שבמקצת מן העושר הגדול של מאמרי ר' שניאור זלמן לספר בראשית. אף על פי כן, יש בו מאפיינים ייחודיים ומתבארים בו כמה ממושגי היסוד העיקריים בתורת החסידות. מאפיין בולט שחוזר ומופיע בכמה מאמרים הוא הצגת דמויות התנ"ך כמהויות רוחניות השייכות לתבנית העולמות כולם ולעבודת האדם הפרטי. נח, אברהם ושרה, יעקב ועשו, רחל ולאה מייצגים מדרגות אלוהיות או כוחות בנפש, וסיפוריהם מקבלים משמעויות החורגות מגבולות הזמן והמקום. כמו כן, היחס המורכב בין עולם התוהו ועולם התיקון בא לידי ביטוי בכמה הקשרים במאמרי הכרך הנוכחי. כדרכה של החסידות, שהיא "תורת האדם", יש בו עיסוק בהווה האנושית לצדדיה השונים; בעניינים ארציים כמו אכילה ופרנסה

22. לשם הנוחות, ר' שניאור זלמן איננו נזכר בביאור בשמו, ולא בכינוי החב"ד המקובל "אדמו"ר הזקן", אלא כ"בעל התניא".

23. כותרות אלו נמצאות גם בתוכן העניינים המפורט וניתן לסקור אותן שם בסקירה אחת.

24. גם במעט המקומות שבהם הובאו במאמר בסוגריים מראי מקום לפסוקים או לדברי חז"ל, הורדנו אותם להערות השוליים.

ובדילמות פילוסופיות כמו ידיעה והשגחה; בהתעוררות הרגש ובמסגרות העשייה הפורמליות; ברצון לגלות, להוליד ולהשפיע ובחובה להגביל ולהסתיר; ביסודות שעליהם הושתתה הבריאה ובחזון אחרית הימים.

המאמר ל**פרשת בראשית**, דיבור המתחיל "השמים כסאי", עוסק במהותם ופעולתם של רכיבי היסוד של עבודת ה': תורה, מצוות ותפילה.

נושא המאמר ל**פרשת נח**, דיבור המתחיל "מים רבים", הוא טרדות הפרנסה ותפילתם של בעלי עסקים.

ב**פרשת לך לך** מובאים כאמור שני מאמרים, דיבור המתחיל "אנכי מגן לך" ודיבור המתחיל "שרי אשתך", המציגים את דמויותיהם של אברהם ושרה כמהויות כלליות המופיעות בעולם.

דיבור המתחיל "ארדה נא" שב**פרשת וירא** הוא מאמר מעמיק, המנתח באופן מעמיק ויסודי את רעיון ההשגחה הפרטית ואת מושג הידיעה האלוהית.

ב**פרשת חיי שרה**, מאמר דיבור המתחיל "יגלה לך טעמי" עוסק בעבודת האכילה בכלל ובאכילת השבת בפרט.

המאמר ל**פרשת ויצא** הוא דיבור המתחיל "וללבן שתי בנות", בו מתוארות רחל ולאה כעולם הדיבור ועולם המחשבה, ומתוך כך מתבאר יחסו של יעקב לנשותיו.

בדיבור המתחיל "וישלח יעקב" ב**פרשת וישלח** מבואר כיצד יעקב ועשיו מבטאים את עולם התיקון ועולם התוהו, ובעל התניא דן בנפילה של התוהו ובדרכי התיקון וההעלאה שלו.

מבין מאמרי **פרשת וישב** נבחר המאמר "כה אמר ה'... ונתתי לך מהלכים", העוסק ביחס בין המלאכים לבני האדם, ובהשלכותיו על עבודת האדם.

נושא המאמר ל**פרשת מקץ**, דיבור המתחיל "כי עמך מקור חיים", הוא האופנים בהם נמשך אור אין סוף לעולם ולישראל.

ובמאמר דיבור המתחיל "אסרי לגפן עירה" שב**פרשת ויחי** מסמל היין את אהבת ה', ומוסבר ההבדל בין קיום המצוות בזמן הגלות לקיומן בימות המשיח.

ספר זה הוא כרך ראשון מסדרה בת שישה כרכים שעתידה לראות אור בשנים הקרובות בעזרת ה'. זהו נדבך נוסף בפתיחת אוצרות חסידות חב"ד לקהל רחב, בשפה עכשווית, בהירה ונגישה, ולוואי שיתקבלו הדברים על דעת לומדים חדשים גם ישנים, יעוררו את הלבבות ויעודדו את המעשים. יהי רצון שיהיה ספר זה לעילוי נשמתו של הרב עדין אבן-ישראל שזכה וזיכה את הרבים, ושנזכה להוסיף בהפצת המעיינות חוצה.

מאיר קליין

מרחשוון תשפ"ד

בראשית

מאמר דיבור המתחיל "השמים כסאי"

תורה אור א,א-א,ג

בפרשת בראשית מתוארות בריאת השמיים והארץ וימיה הראשונים של האנושות. כשם שבאדם יש ראש ורגליים, כך בעולם יש שמיים וארץ המסמלים מהויות עליונות ותחתונות התלויות זו בזו ומשפיעות זו על זו. המאמר שלפנינו מבוסס על הפסוק "השמים כסאי והארץ הדום רגלי, אי זה בית אשר תבנו לי", והוא עוסק בתבנית הכוללת של ההתקשרות עם הקב"ה. התבנית הזו בנויה על תנועות של עלייה ושל ירידה, ומעל ומעבר להן נמצא האין סוף הבלתי מוגבל, שאין כל דרך להתייחס אליו לא על ידי השגה ולא על ידי פעולה כלשהי.

השמים כסאי

"הַשָּׁמַיִם כְּסָאֵי וְהָאָרֶץ הָדוּם רַגְלֵי אֵי זֶה בֵּית" וְגו'. לְהַבִּין אֵיךְ שִׁייד עָלָיו יִתְבָּרַךְ לֹמֵר 'כְּסָאֵי' ו'הָדוּם רַגְלֵי'? שֶׁהֲרִי אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוֹף וְאִינוּ בְּגֵדֵר מְקוֹם, וְכִמּוֹ שֶׁכְּתוּב "הִנֵּה מְקוֹם אֲתִי", שֶׁהוּא מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם וְאֵין הָעוֹלָם מְקוֹמוֹ.

אֵךְ לְהַבִּין הָעֵנִין, כִּי הִנֵּה הַתּוֹרָה הִיא מִן הַשָּׁמַיִם, כִּמּוֹ שֶׁכְּתוּב "כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי" וְגו'. דִּהְיִינוּ שֶׁהִיא בְּחִינַת שָׁמַיִם, כִּי 'שָׁמַיִם' – 'אֶשׁ' ו'מִים', וְכֵךְ גַּבִּי הַתּוֹרָה

מֵאֵמֵר זֶה נִפְתַּח, כְּדִרְכָם שֶׁל מֵאֵמֵרֵי חֲסִידוֹת, בַּהֲבֵאת פְּסוּק מִן הַמִּקְוֹרוֹת, וְאַחֲרֵי שֶׁאֵלָה. **"הַשָּׁמַיִם כְּסָאֵי וְהָאָרֶץ הָדוּם רַגְלֵי אֵי זֶה בֵּית** אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאִזְהָ מְקוֹם מִנּוּחֲתִי" וְגו'.¹ לְהַבִּין, אֵיךְ שִׁייד עָלָיו יִתְבָּרַךְ לֹמֵר 'כְּסָאֵי' ו'הָדוּם רַגְלֵי'? שֶׁהֲרִי אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוֹף. כִּסֵּא וְהָדוּם שְׁיִיכִים לְאָדָם שִׁישׁ לוֹ גּוֹף וְאִפְשֵׁר לְהוֹשִׁיב אוֹתוֹ עַל כִּסֵּא, אֵךְ הַקֵּב"ה אֵינוֹ שִׁייד לְמוֹשָׁגִים אֵלָה. וְיִתְרָה מִזֹּו, גַּם אֵינוֹ בְּגֵדֵר מְקוֹם. אִפִּילוֹ אִם נִפְשִׁיט אֶת הַכִּסֵּא וְהָדוּם מִמִּשְׁמַעוֹת הַגִּשְׁמִית וְנִפְרַשׁ אוֹתָם כְּמוֹשָׁגִים מוֹשָׁאִלִים, הֵם עֲדִיין בִּיטוּיִים שְׁמַתִּיחִסִּים לְבַחֲינָה כְּלִשְׁהִי שֶׁל מְקוֹם. כֹּל סוּג שֶׁל הַגְּדֵרָה כְּזֹו אֵינוֹ שִׁייד לְגַבִּי הַקֵּב"ה, וְכִמּוֹ שֶׁכְּתוּב **"הִנֵּה מְקוֹם אֲתִי"**,² וּפִירְשׁוּ זֹאת חֲז"ל **"שֶׁהוּא מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם וְאֵין הָעוֹלָם מְקוֹמוֹ"**.³ הַקֵּב"ה אוֹמֵר לְמִשְׁהָ: הַמְּקוֹם הוּא אִתִּי אֲבָל אֲנִי אֵינוֹ נִמְצָא בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַקֵּב"ה אֵינוֹ נִמְצָא בְּמִקְוֹם כְּלִשְׁהוֹ, אֲלָא הַמְּקוֹם נִמְצָא בּוֹ כְּבִיכּוֹל. גְּדֵרֵי הַמְּקוֹם הֵם אַחַת מִן הַבְּרִיאוֹת שֶׁל הַקֵּב"ה, וְשׁוּם תִּפְסִיחָה בְּתוֹךְ גְּדֵרִים אֵלָה אֵינוֹנָה שְׁיִיכֵת אֵלָיו.

שמיים – המשכת התורה

אֵךְ לְהַבִּין הָעֵנִין, כִּי הִנֵּה הַתּוֹרָה הִיא מִן הַשָּׁמַיִם, כִּמּוֹ שֶׁכְּתוּב **"כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם"** וְגו'.⁴ בְּדֶרֶךְ כֹּלל מִפְּרָשִׁים שֶׁהַתּוֹרָה יִרְדֵּה מִן הַשָּׁמַיִם, אֲבָל כֹּאֵן נִיתֵן הַסִּבֵּר

1. ישעיה סו,א.

2. שמות לג,בא.

3. בראשית רבה סח,ט.

4. שמות כ,יח.

כְּתִיב "מִיִּמִּינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ". וְהִנֵּה כְּתִיב "וַשְׁמֵרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם" – 'אַתֶּם' כְּתִיב, שְׁהָאָדָם הוּא הָעוֹשֶׂה אֶת הַתּוֹרָה. וְכֵן אָנוּ מְבַקְּשִׁים בְּבִרְכַּת "אַהֲבַת עוֹלָם אֶהְבֶּתֶנּוּ" כו', "לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם" – תְּחִלָּה לַעֲשׂוֹתָהּ וְאַחֲרַיִךְ לְקַיֵּמָהּ.

אחר: דְּהֵיִינוּ שֶׁהִיא עֲצֻמָּה בְּחִינַת שְׁמַיִם. המושג של תורה שניתנה מן השמיים קיים בכל מיני אמונות. אחד הדברים המייחדים את האמונה שלנו הוא שאנו מאמינים שהתורה היא בעצמה שמיים. השמיים אינם הכתובת שממנה באה התורה, אלא הם ביטוי למהותה. התורה היא חתיכת שמיים כביכול שירדה למטה. כִּי שְׁמַיִם' הם 'אֵשׁ וּמַיִם'. המהות שנקראת 'שמים' היא מהות מורכבת של אש ומים, חסד וגבורה בהווה אחת. וְכֵן גַּבִּי הַתּוֹרָה כְּתִיב "מִיִּמִּינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ"⁵, שהוא צירוף של ימין ושמאל. המים הם בחינת החסד וצד הימין, והאש היא בחינת הגבורה וצד השמאל. כשם שיש בתורה צד שמכונה 'אש דת', כך יש כנגדו צד שאותו ביטאו חז"ל בדרשה "אין מים אלא תורה"⁶.

וְהִנֵּה כְּתִיב "וַשְׁמֵרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם"⁷ ודייקו בזוהר: 'אַתֶּם' כְּתִיב.⁸ המילה מופיעה בכתיב חסר, וניתן להבין אותה לא כ'אותם' אלא כ'אתם'. 'לעשות את החוק', לפי זה, אין פירושו שאדם ממלא את הציווי ומקיים את ההוראה, אלא שהוא יוצר את החוק. אם כן, כוונת הביטוי 'ועשיתם אותם' היא שְׁהָאָדָם הוּא הָעוֹשֶׂה אֶת הַתּוֹרָה. לאמיתו של דבר, לעצם הפירוש אין זה משנה אם כתוב 'אותם' או 'אתם', אך הדיוק מדגיש את הנקודה היסודית. וְכֵן אָנוּ מְבַקְּשִׁים בְּבִרְכַּת "אַהֲבַת עוֹלָם אֶהְבֶּתֶנּוּ" כו', הנאמרת בתפילת שחרית: שנזכה "לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם את כל דברי תלמוד תורתך", ומדייק בעל התניא: תְּחִלָּה לַעֲשׂוֹתָהּ וְאַחֲרַיִךְ לְקַיֵּמָהּ. קודם צריך 'לעשות' ולבנות את התורה, ורק אחר כך אפשר לקיים אותה.

כאשר אדם מקיים ציווי, הוא תמיד מציית למה שנמצא מחוצה לו. במצב כזה, הוא למעשה רק כלי שרת הממלא פקודות. מבחינת האדם, התורה האובייקטיבית העומדת לעצמה, אינה אלא הפשטה גמורה. אין לו כל קשר עימה והיא איננה קיימת עבורו. אפשר לחשוב על קיומן העצמי של אידאות שונות כמו זמן, מקום, משולש או משוואה ריבועית. לכל אלה אין שום ממשות לגבי האדם כל עוד הוא לא יצר אותן בתוך תפישתו. בדומה לכך, גם אל התורה אין אדם יכול להתייחס לפני שיצר אותה כתורתו שלו.

5. דברים לגב.

6. בבא קמא פב,א.

7. ויקרא כח.

8. זוהר חלק ג קיג,א.

וְהִינּוּ עַל יְדֵי "אֵב הַרְחָמָן רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבְנוּ בִּינָה", שְׂמִיכְחִינֵת רַחֲמִים עָלֵינוּ
נִמְשָׁךְ בִּינָה וְהִתְבּוֹנְנוּת בְּלֵב לְהִיּוֹת בָּהּ וְעַל יָדָהּ עֲשִׂיית וְהִתְהוּוּת הַתּוֹרָה.

וְכִיצַד תִּהְיֶה הִתְבּוֹנְנוּת זו? מְבֹאֵר בְּקִרְיַאת שְׁמַע: 'שְׁמַע' – לְשׁוֹן הִבְנָה, וְהִבְנָה זו
הִיא בְּחִינַת 'שְׁמַע' עֲצָמָה. כִּי 'שְׁמַע' – 'שֵׁם ע', פִּירוּשׁ כִּי עִי' רִבְתִּי הִיא בְּחִינַת
'לֶךְ ה' הַגְדּוּלָה וְהַגְבוּרָה" וְכו', ז' מְדוּת עֲלִיוֹנוֹת שֶׁהֵם בְּחִינַת 'לֶךְ', דְּהִינּוּ שֶׁהֵם

יש עולמות דתיים שלמים שהתורה עבורם היא תורה 'של הסבתא'. זו מסורת
מחייבת לכל היותר, אבל לא דבר שהאדם בוחר בו ורוצה בקיומו. אצל הקראים יש
ביטוי מיוחד למסורות שאדם נאלץ לקבל בעל כורחו. הם התנגדו באופן עקרוני
למסורת, אבל כיוון ששום טקסט איננו מוסבר מתוך עצמו, הם כינו את המסורות
ההכרחיות הללו 'סבל הירושה'. עבור אנשים מסוימים כל התורה כולה אינה אלא
סבל ירושה אחד גדול. הם קיבלו את יהדותם כמו שאדם מקבל מחלה גנטית; הוא
סובל מן הירושה הזו כל ימיו, אבל עם כל רצונו, אין ביכולתו להיפטר ממנה. זהו
ההבדל בין מתן תורה לקבלת התורה. בהר סיני נתן הקב"ה את התורה, ומאז היא
נמצאת בחלל העולם. קבלת התורה, לעומת זאת, היא שלב נוסף שאיננו מתרחש
באופן אוטומטי ובפסיביות. כדי לקבל את התורה יש לעשות אותה, ליצור אותה
ולבנות בתוכנו מהות של תורה.

וְהִינּוּ עַל יְדֵי מה שכתוב בהמשך אותה ברכה: "אֵב הַרְחָמָן רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבְנוּ
בִּינָה", שְׂמִיכְחִינֵת רַחֲמִים עָלֵינוּ נִמְשָׁךְ בִּינָה וְהִתְבּוֹנְנוּת בְּלֵב לְהִיּוֹת בָּהּ וְעַל יָדָהּ
עֲשִׂיית וְהִתְהוּוּת הַתּוֹרָה. יש עניין של חסד ורחמים עליונים, שהם בבחינת מתנה
המאפשרת את רצון הלב להבין ואת יכולתו להשיג. 'ועשיתם אותם' הוא גם
עשיית התורה על ידי הכלל, אבל כאן מדובר על האדם הפרטי. על ידי בינת הלב,
יכול כל אדם לשמור ולעשות ולקיים את התורה באופן שלא תהיה דבר נפרד
הניתן מבחוץ, אלא מהות אלוקית שהוא עצמו מבין אותה ורוצה בה.

וְכִיצַד תִּהְיֶה הִתְבּוֹנְנוּת זו? מהי אותה התבוננות שעליה אנחנו מבקשים? עניינה
מְבֹאֵר בְּקִרְיַאת שְׁמַע, הנאמרת אחרי ברכת 'אהבת עולם': 'שְׁמַע' הוּא לְשׁוֹן הִבְנָה,
ואם כן, המשמעות הפשוטה של 'שמע ישראל' היא: 'תבין'. בשפת האידיש יש
הבדל בין 'הערן' שפירושו 'לשמע', לבין 'דער הערן' שפירושו לקלוט את השמיעה.
אפשר לשמוע דבר ולא לקלוט אותו. לפי זה, 'שמע ישראל' איננו מתפרש כשמיעה
או הקשבה בלבד, אלא במובן של קליטה והבנה.

וְהִבְנָה זו היא בעצם ההתבוננות בְּחִינַת 'שְׁמַע' עֲצָמָה. ההתבוננות מתחילה כבר
מהמילה הראשונה. כִּי המילה 'שְׁמַע' מתחלקת ל-'שֵׁם ע'. בתורה כתוב 'שמע' עם
ע' גדולה, ולכן אפשר לקרוא זאת כ'שם ע'. פִּירוּשׁ: כִּי עִי' רִבְתִּי, הֵע' הגדולה, הִיא
בְּחִינַת "לֶךְ ה' הַגְדּוּלָה וְהַגְבוּרָה" והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה'

בְּמַלְאִים אֱלֹוֹ וְנִכְלָלִים בְּמִקּוֹרָן, שְׁעֲדִיין אֵינָן בְּבַחֲיִנַת הַמְּשָׁכָה וְהַתְּפַשְׁטוֹת לְמַטָּה
 לְהִיּוֹת עוֹלָם בְּשֵׁם 'גְּדוּלָּה' ו'גְּבוּרָה' וְכו', וְאִזִּי נִקְרָא בְּשֵׁם 'ע' רַבְתִּי. וְהַמְּשָׁכָה
 שְׁנִמְשָׁךְ וּמִתְּפַשֵּׁט לְמַטָּה הוּא רַק בַּחֲיִנַת שֵׁם לִבְד, שֶׁהוּא הָאָרֶה בְּעֵלְמָא. וּכְמֵאמֹר:
 "בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד", שְׁאִין זֶה אֶלָּא מִבְּחִינַת שֵׁם וּמִדַּת מַלְכוּתוֹ
 יִתְבָּרֵךְ, כִּי "מַלְכוּתָךְ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים" כְּתִיב.

הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכָל לְרֹאשׁ" וְכו',⁹ שֶׁהֵם ז' מִדּוֹת עֲלִיוֹנוֹת. יֵשׁ בַּתּוֹרָה אוֹתִיּוֹת
 רְגִילוֹת שְׁשִׁיכוֹת לְעוֹלָם מִסּוּיִם, וִישׁ אוֹתִיּוֹת גְּדוּלוֹת שֶׁהֵן כְּבִיכּוֹל אוֹתִיּוֹת מִסֵּדֵר אַחֵר
 שֶׁנִּכְנָסוֹת לְתוֹךְ הַכֶּתֶב הַרְגִיל, וְהֵן שְׁשִׁיכוֹת לְעוֹלָם גְּבוּהָ יוֹתֵר. הֲע' הַגְּדוּלָּה מִבְּטָאֵת
 אֶת הַמִּידוֹת הָעֲלִיוֹנוֹת, שֶׁכָּל אַחַת מֵהֵן כּוֹלֶלֶת בְּתוֹכָהּ עֶשֶׂר סְפִירוֹת, וְלִכְּן יֵשׁ כָּאֵן
 שֶׁבַעִים בַּחֲיִנוֹת – ע' בְּגִימָטְרִיָּה. שֶׁהֵם בַּחֲיִנַת 'לך', דְּהֵיִינוּ שֶׁהֵם בְּטָלִים אֱלֹוֹ וְנִכְלָלִים
 בְּמִקּוֹרָן. הַמִּידוֹת הָעֲלִיוֹנוֹת בְּטָלוֹת בְּמִקּוֹרָן לְגַמְרִי וְאֵינָן קִיּוֹם עֲצֵמָאִי. שְׁעֲדִיין
 אֵינָן בְּבַחֲיִנַת הַמְּשָׁכָה וְהַתְּפַשְׁטוֹת לְמַטָּה לְהִיּוֹת עוֹלָם בְּשֵׁם 'גְּדוּלָּה' ו'גְּבוּרָה' וְכו'.
 כָּל זְמַן שֶׁהַמִּידוֹת נִמְצָאוֹת בְּמִדְרָגָה שֶׁל 'לך', דְּהֵיִינוּ אֶצֶל הַקַּב"ה כְּבִיכּוֹל, אִזִּי אֵינָן שֵׁם
 לֹא גְדוּלָּה בְּפָנֵי עֲצֵמָה וְלֹא גְבוּרָה בְּפָנֵי עֲצֵמָה. בְּדִרְגָּה שֶׁל 'לך' נִמְצָאִים רַק שׁוֹרְשֵׁי
 הַמִּידוֹת, אֲבָל לֹא הַמִּידוֹת כְּפִי שֶׁהֵן מוֹפִיעוֹת לְמַטָּה בְּעוֹלָמוֹת. הַגְּדוּלָּה, הַגְּבוּרָה וְשֹׁאֵר
 הַסְּפִירוֹת יִכּוֹלוֹת לְהִתְבַּטֵּא רַק אַחֲרֵי שֶׁהֵן מִתְרַחֲקוֹת מִן הַמִּקּוֹר, וְכֹאשֶׁר הֵן עֲדִיין
 כְּלוּלוֹת בּו, אִזִּי נִקְרָא מִצַּב זֶה בְּשֵׁם 'ע' רַבְתִּי'.

וְהַמְּשָׁכָה מִן הֲע' הַגְּדוּלָּה שְׁנִמְשָׁךְ וּמִתְּפַשֵּׁט לְמַטָּה, הוּא רַק בַּחֲיִנַת שֵׁם לִבְד, שֶׁהוּא
 הָאָרֶה בְּעֵלְמָא. בְּמִצִּיאוֹת הַתְּחִתּוֹנָה לֹא מִתְּגַלֶּה הֲע' עֲצֵמָה אֲלֵא רַק הַשֵּׁם וְהַהֲאָרָה
 שֶׁלָּהּ. הֵיכֵס בֵּין הַמִּידוֹת לְמַטָּה לְבִין מִקּוֹרָן הוּא פָּחוֹת מֵאֲשֶׁר צֵל. זֶהוּ שֵׁם בְּלִבְד
 שֶׁל הַדְּבַר בְּעֵצְמוֹ. שֵׁם שֶׁל דְּבַר מְנַסֶּה לְהַגְדִּיר אֶת מַהוּתוֹ, אֲבָל הוּא לֹא כּוֹלֵל אֶת
 הַסּוּבְסֵטִנְצִיָּה שֶׁלּוֹ. כֹּאשֶׁר הַדְּבָרִים עֲצֵמָם נִמְצָאִים לְמַעַלָּה, וְמֵה שְׂרׁוּאִים וּמִקְבָּלִים
 לְמַטָּה הֵם רַק שְׁמוֹתֵיהֶם, הֵרִי זֶה הָאָרֶה בְּעֵלְמָא. וּכְמֵאמֹר "בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ
 לְעוֹלָם וָעֶד",¹⁰ שְׁאִין זֶה אֶלָּא מִבְּחִינַת שֵׁם וּמִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. כָּל מֵה שִׁישׁ בְּעוֹלָם
 הוּא רַק 'שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ' – הַשֵּׁם שֶׁל הַכְּבוֹד שֶׁל מַלְכוּתוֹ. כִּי "מַלְכוּתָךְ מַלְכוּת
 כָּל עוֹלָמִים" כְּתִיב.¹¹ מַלְכוּתוֹ שֶׁל הַקַּב"ה, שֶׁלְטוֹנוֹ, הוּוֹתוֹ הַמִּתְּפַשֵּׁט הִיא כָּל מֵה
 שֶׁאֲנַחְנוּ מְכִירִים בְּעוֹלָם. הַהִגְדָּרָה הַזֹּאת מְעִידָה יֵחֵס שֶׁל רִיחּוּק בֵּין הָאָדָם לְקַב"ה.
 בְּעוֹלָם שֶׁלָּנוּ אֵינָנו יִכּוֹלִים לְרֹאוֹת וּלְהַשִּׁיג אֶת הַמַּהוּת הָעֲלִיוֹנָה, וְכָל שֶׁאֲנִי רׁוֹאִים
 הֵם הָאֲרוֹת, הַשְּׁתַקְפוּיּוֹת וְשְׁמוֹת. בְּאִמְרָה 'שְׁמַע', נִדְרֵשׁ הָאָדָם לְהַשִּׁיג שִׁישׁ מֵה
 שֶׁנִּמְצָא מְעַבֵּר לְהוּוִיָּהּ וּמְעַבֵּר לְמִצִּיאוֹת, מִצִּידוֹ הָאֲחֵר שֶׁל הַקִּיּוֹם.

9. דְּבָרֵי הַיָּמִים א כט,יא.

10. נִוְסַח הַתְּפִילָּה. וְרֹאה מִשְׁנֵה יוֹמָא ג,ח.

11. תְּהִלִּים קמח,ג.

וְזֶהוּ עֲנִין בִּינָה, לְהִבִּין דְּבַר מִתּוֹךְ דְּבַר. פִּירוּשׁ: 'תּוֹךְ דְּבַר' נִקְרָא בְּחִינַת מַמְלָא כָּל עֲלָמִין, שֶׁהִיא בְּחִינַת שֵׁם, דְּהֵיִינוּ בְּחִינַת זִיו וְהֶאֱרָה הַנִּמְשָׁךְ תּוֹךְ עֲלָמִין, וְצָרִיךְ לְהִבִּין מָזָה שְׁאִינוּ אֵלָּא זִיו כַּ"ל, שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ הוּא הַסּוֹכֵב כָּל עֲלָמִין, וְלִית מַחְשָׁבָה כו', וְלֹא מְכַל מְדוּת אֵלִין כָּלֵל.

ההתבוננות הזו היא האמצעי לבנות את התורה כדבר פנימי. השגה והבנה אמיתית של התורה דורשת השגה והבנה של הקב"ה. כאשר הקב"ה נתפש כמו האלילים הפגאניים, כאיש גדול בשמיים שהוא בדיוק כמוני רק יותר גדול, יותר יפה, יותר חזק ואולי גם יותר קפריזי – מה שיוצא מדמות כזו לא יכול להיות תורה. אלא שכדי לצאת ממגבלות התפיסה ולהשתחרר מן התארים השונים, דרושה התבוננות.

הבעיה העקרונית כאן, היא הנטייה לבנות את כל המציאות על בסיס הקיום המוחשי של האדם. כל זמן שזו אמת המידה, האדם נותר מוגבל, וכל מה שהוא יכול לחשוב עליו הוא רק השלכות קטנות של הקיום המוכר לו. במצב כזה, הוא למעשה אסור בתוך הכבלים של עצמו. אדם שכל מהות ההכרה שלו מבוססת על תמונת עולם כזו, גם האלוקים שלו הוא בריה קטנה, מהות גמדית שכלפיה לא יכולה להיות לא התקשרות ולא דבקות.

ההתבוננות מאפשרת לאדם להגיע אל מעבר לגבולות ההכרה הרגילים, ולהבין שהעולם הוא רק הארה של מהויות גבוהות יותר. וְזֶהוּ עֲנִין בִּינָה, שלפי ההגדרה של חז"ל¹² היא היכולת לְהִבִּין דְּבַר מִתּוֹךְ דְּבַר. לביטוי הזה יש גם פירוש פנימי: 'תּוֹךְ דְּבַר' נִקְרָא בְּחִינַת מַמְלָא כָּל עֲלָמִין, שֶׁהִיא בְּחִינַת שֵׁם, דְּהֵיִינוּ בְּחִינַת זִיו וְהֶאֱרָה הַנִּמְשָׁךְ תּוֹךְ עֲלָמִין. 'תּוֹךְ דְּבַר' הוא האור האלוקי שנמצא בתוך מציאות העולמות ומאיר בה. ההשגה הבסיסית שאנחנו יכולים להשיג, היא של המהות שחדורה בתוך העולם. אלא שאין להסתפק בכך, וְצָרִיךְ לְהִבִּין מָזָה שֶׁכָּל מַה שֶׁנִּתְפַּסֵּס בִּשְׁכָּל אֵינוּ אֵלָּא זִיו כַּ"ל, הארה בעלמא מן המהות האמיתית, משום שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ הוּא הַסּוֹכֵב כָּל עֲלָמִין, במובן של היותו מעבר לעולמות, וְלִית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בִּיה כָּלֵל כו'.¹³ התכלית היא להבין את הדבר בעצמו, שבדומה לנוסח הקאנטיאני איננו נגיש לי, מתוך ההשלכות וההתגלויות שלו. ההתבוננות היא הניסיון להגיע מההשגה של המופעים ושל הפרוייקציות, אל המהות עצמה. אדם מנסה לתפוס שכל מה שהוא רואה, חושב ומתייחס אליו, אינו אלא אופני התגלות של משהו בלתי נתפס שנמצא מעבר לכל הגדרה, וְאִילוּ הוּא עֲצָמוּ לֹא מְכַל מְדוּת אֵלִין כָּלֵל.¹⁴ הגדולה, הגבורה, התפארת וכל שאר המידות אינן אלא מופעים, שאינם מגדירים ואינם מגבילים את מהותו ועצמותו.

12. ראה חגיגה יד, א ועוד.

13. פתיחת אליהו.

14. שם.

וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ לְהִיּוֹת "וְאַהֲבַת אֶת הוֹיָה אֱלֹהֶיךָ" מִמֶּשֶׁ, לְדַבָּקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּאֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא מִמֶּשֶׁ. כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב "מִי לִי בְּשָׂמַיִם, וְעַמְּךָ לֹא חֲפָצְתִּי" וְגו', שִׁיְהִיָּה רַק חֲפָצוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁ'הוֹיָה, אִזּוֹר אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא עֲצָמוֹ, יְהִיָּה 'אֱלֹהֶיךָ, שׁוֹרָה בְּקִרְבְּךָ. דְּהֵינּוּ שִׁיְהִיָּה גִילּוֹי אִזּוֹר אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא עֲצָמוֹ עַל נִפְשׁוֹ.

אם מִיִּשְׁהוּ יוֹצֵא לַחֲפֵשׁ מִשְׁהוּ כְּמוֹ קוֹבִיָּה חֲמֵשׁ מִימָדִית בַּעֲזָרַת רֹבָה, חֲכָה אוֹ רֶשֶׁת דִּיִּגִּים, כְּשֶׁהוּא מְכַרִּיז 'תַּפְסֵתִי' – אִפְשֵׁר לֹמֵר בּוֹדָאוֹת שֶׁלֹּא מִשְׁנָה מֵהָ הוּא תַּפֵּס, זֶה לֹא מֵהָ שֶׁהוּא חִיפֵשׁ. בְּאוֹתוֹ אוֹפֵן, אִם אָדָם אוֹמֵר שֶׁהוּא תַּפֵּס אֶת הַקֶּב"ה – יְהִיָּה מֵהָ שִׁיְהִיָּה, אִין זֶה הַדְּבָר עֲצָמוֹ. אֶת ה'דְּבָר' אִין אָדָם יִכּוֹל לַהֲשִׁיג עַל יְדֵי הַתְּבוֹנָנוֹת, אִךְ הוּא יִכּוֹל לִיצוֹר אֶת הַמִּתַּח לַקְּרָאוֹת וּלְחֹשׁ אֶת הַגִּעּוּגִים כֻּלְּפִיו. אֶחָד הָעֲנָפִים בַּמִּתְמַטִּיקָה הוּא חֲשָׁבוֹן אִינְפִּינִיטִסִּימָלִי, שֶׁהִיִּשּׁוּמִים שֶׁלּוֹ מִסִּיעִים לַפְתּוֹר גַּם בַּעֲיוֹת פְּשׁוּטוֹת וְגַם בַּעֲיוֹת מְסוּבָּכוֹת. הַתְּחוּם הַזֶּה מְבֹסֵס עַל בְּנִיָּה שֶׁל פּוֹנִקְצִיָּה שֶׁמִּתְקַדַּמַּת לַקְּרָאוֹת הָאֵין סוֹף, וְעֵצֶם הַשְּׂאִיפָה לֹאִין סוֹף הִיא שְׂמִבִּיא לַפְתָּרוֹן. אֶת הָאֵין סוֹף עֲצָמוֹ אִי אִפְשֵׁר לַתְּפֹסֵס, וְאִם נִצִּיב אוֹתוֹ בַּמִּשְׁוֹוָה הִיא תַּתְּאִפֵּס, וְאִף עַל פִּי כֵן, הָעוֹבְדָה שֶׁהוּא נִמְצָא בַּקֶּצֶה הַמִּשְׁוֹוָה וְהַמִּתַּח בֵּינוֹ לְבֵין הַמִּסְפָּרִים שֶׁבַּתּוֹכָה מְבִיאִים אוֹתָהּ לִידֵי פְתָרוֹן. בְּדוּמָה לַכֵּךְ, הַהֲשָׁגָה הָאֲנוּשִׁית הִיא נִיסִיוֹן לַתְּפִיסַת הָאֵין סוֹף. בַּפּוֹעֵל, אִינְנוֹ תוֹפְסִים אוֹתוֹ וְאִינְנוֹ מְסוּגִלִּים לַתְּפֹסֵס אוֹתוֹ, אֲבָל עֵצֶם הַהֲשָׁגָה שִׁישְׁנוֹ אִין סוֹף שֶׁנִּמְצָא אִי שֵׁם יוֹצֵרַת מִתַּח שְׁמוּלִיד הוֹוִיָּה חֲדָשָׁה וְהַתִּיחִסּוֹת חֲדָשָׁה.

וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ לְהִיּוֹת "וְאַהֲבַת אֶת הוֹיָה אֱלֹהֶיךָ",¹⁵ אֱלֹקִים שֶׁלְךָ מִמֶּשֶׁ, לְדַבָּקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּאֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא מִמֶּשֶׁ. וְכְּמוֹ שֶׁכְּתוּב "מִי לִי בְּשָׂמַיִם וְעַמְּךָ לֹא חֲפָצְתִּי בָאָרֶץ" וְגו'.¹⁶ "מִי לִי בְּשָׂמַיִם" פִּירוּשׁוֹ: מֵהָ יֵשׁ לִי לַחֲפֵשׁ בְּשָׂמַיִם? אִינְנִי מַחֲפֵשׁ שְׂמִיִּים כְּשֶׁם שְׂאִינְנִי מַחֲפֵשׁ אָרֶץ, אֲלֹא אֶת הַקֶּב"ה בַּעֲצָמוֹ. קוֹרָה שְׂאָדָם מַגִּיעַ לְבַחֲנִיָּה כְּלִשְׁהִי שֶׁל 'שְׂמִיִּים'. יֵשׁ אֲנָשִׁים שְׂמִכּוּחַ עֲבוּדָתָם בַּתּוֹךְ נִפְשָׁם מַגִּיעִים לַהֲשִׁיגוֹת גְּבוּהוֹת, וְיֵשׁ אֲנָשִׁים שְׂחֻוִּים חֻוִּיּוֹת עַל-חֻשִׁיּוֹת. הַנִּקּוּדָה הִיא, שֶׁגַּם אִם אָדָם מִשְׁוֹחַח עִם מְלָאכִים שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּיּוֹם, גַּם אִם הוּא יוֹשֵׁב בְּשָׂמִי הַשְּׂמִיִּים – עַדִּין אִין זֶה דְּבָקוֹת בְּאֵין סוֹף. הַדְּבָקוֹת הַזֹּאת נִמְצָאוֹת מֵעַל וּמֵעֵבֶר לְכָל הַשְּׁגָה שֶׁהִיא, וְעִנְיָנָה שִׁיְהִיָּה רַק חֲפָצוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁ'הוֹיָה, אִזּוֹר אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא עֲצָמוֹ, יְהִיָּה 'אֱלֹהֶיךָ, כְּלוֹמֵר שׁוֹרָה בְּקִרְבְּךָ, דְּהֵינּוּ שִׁיְהִיָּה גִילּוֹי אִזּוֹר אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא עֲצָמוֹ עַל נִפְשׁוֹ. אִינְנִי מִתְּגַעֵג עַל אַחֲרֵי כָל הַדְּבָרִים שֶׁבְּשָׂמִים וּבָאָרֶץ. אִנִּי רוֹצֵה שְׂאוֹר אִין סוֹף בַּעֲצָמוֹ, בַּחֲנִיַּת 'הוֹיָה' שֶׁהוּא הַמוֹחֲלָט וְהַבְּלָתִי מוֹשֵׁג, יְהִיָּה 'אֱלֹקִיךָ, בְּכִינוֹי הַקִּנְיִן, אֱלֹקִים שְׁלִי. אִי אִפְשֵׁר לַהֲגִיעַ לַכֵּךְ בַּגִּדֵּר שֶׁל הַשְּׁגָה, אֲבָל אָדָם יִכּוֹל לַפְחוֹת

15. דְּבָרִים ו,ה.

16. תְּהִלִּים עג,כ.

והיינו על ידי "בכל לבבך", שהוא כמו שכתוב "אם ישים אליו לבו, רוחו ונשמתו אליו יאסף", כי רוח אייתי רוח ואמשיך רוח, שעל ידי רוח האדם העולה למעלה ש"ישים אליו", והיינו שלבבו יכסף לדבקה בו יתברך ולהמשיך בחינת גילוי אלהותו יתברך על נפשו ותוך נפשו, אזי "רוחו ונשמתו" מבחינת סובב כל עלמין, "אליו יאסף" להיות מתאסף השראתו אצלו בקרב איש ולב עמוק. ומזה נמשך

לרצות בזה ולהיות במצב שזו תשוקת הנפש היחידה שלו. אחת ההגדרות לעבודה זרה היא כל דבר, מלבד הקב"ה, שנעשה אובייקט של רצייה מוחלטת. חז"ל הגדירו שבין אם אדם שוחט לשם 'מיכאל השר הגדול' או לשם 'שלשול קטן', הרי הוא נחשב כזובח לעבודה זרה.¹⁷ פירושו של דבר, שאין זה משנה אם אני משתחוה לתולעת באדמה או למלאך, בשניהם אני מעמיד עניין כלשהו בתור תכלית הרצון שלי, וממילא מפסיק לרצות שה' יהיה 'אלקיך'.

אם כן, תמצית השאיפה צריכה להיות גילוי אור אין סוף בנפשו, והיינו על ידי "בכל לבבך", שהוא כמו שכתוב "אם ישים אליו לבו, רוחו ונשמתו אליו יאסף".¹⁸ על ידי שימת הלב מצד האדם, הקב"ה יאסוף את רוחו ונשמתו אליו. כי רוח אייתי רוח ואמשיך רוח,¹⁹ רוח מביאה רוח ומושכת רוח, כלומר, שעל ידי רוח האדם העולה למעלה, ש"ישים אליו", ישים את רוחו אל הקב"ה, והיינו שלבבו יכסף לדבקה בו יתברך, ולהמשיך בחינת גילוי אלהותו יתברך על נפשו ותוך נפשו, אזי "רוחו ונשמתו" של הקב"ה כביכול, שהיא הארה מבחינת סובב כל עלמין, "אליו יאסף" להיות מתאסף השראתו אצלו, אצל האדם, בקרב איש ולב עמוק.²⁰ רוח האדם העולה למעלה מושכת אליה בחזרה את ההארה האלוקית, ולכן אדם יכול לקבל את ההשראה רק על ידי שהוא מוסר את הכול. רק מי ש'שם' את לבבו יכול לקבל את המתנה של מעלה. העניין של "בכל לבבך" הוא שאדם מוסר אפילו את גבולות הנתינה שלו, ומגיע לנקודת האין סוף הסובייקטיבית. כאדם וכהוויה בתוך מסגרת העולם, אין ביכולתו להגיע אל האין סוף המוחלט, אבל הוא יכול לצאת מתוך גבולותיו שלו. יציאתו אל מחוץ לגבול היא הנקודה שבה הוא נוגע, כל כמה שהוא יכול, באין סוף. כאשר אדם יוצר את המתח הזה ונותן את כל מה שיש לו ועוד קצת – באותה שעה הוא גורם להמשכה של האין סוף והשראתו בתוך נפשו.

17. חולין מ,א.

18. איוב לד,יד.

19. זוהר חלק ב קסב,ב.

20. ע"פ תהילים סד,ז. ראה תורה אור, הוספות למגילת אסתר קכא,ג.

להיות "והיו הדברים האלה אשר אנכי, מי שאנכי, "מצוד" כו'. שעל ידי זה נמשך גילוי אלהותו והתהוות התורה בבחינת שמים, אש ומים.

כי הנה התורה קדמה אלפים שנה לעולם. פירוש: 'עולם' נקרא בחינת אש ומים, והתורה גבהה מעלתה מאד, בבחינת אלפים שנה שהם למעלה מבחינת עולם. וכדי שתמשך לבחינת עולם, דהיינו להיות "מימינו אש" כו', שהוא רמ"ח מצות עשה שמימין ושם"ה מצות לא תעשה משמאל כו', הנה המשכה זו היא על ידי אתערותא דלתתא ב'ואהבת... בכל לבבך', רוח אייתי רוח ואמשך רוח. ועל

ומזה נמשך להיות "והיו הדברים האלה אשר אנכי", שפירושו: מי שאנכי, "מצוד" כו'. החילוק בין 'אני' ו'אנוכי' עומד על ההתייחסות אל האחר. 'אני' פירושו ביחס לאחר, ואילו 'אנוכי' הוא אני כשלעצמי. הבחינה של 'אנוכי' מולידה את "הדברים האלה", דהיינו שעל ידי זה נמשך גילוי אלהותו והתהוות התורה בבחינת שמים, אש ומים. התפיסה הבסיסית של מהות התורה היא בתור הגשר שמקשר בין המציאות לבין האין סוף. כדי שתיווצר התורה, כביכול, צריך ששני הקטבים הללו יהיו קיימים בתודעה של האדם, ורק אז יכול להיווצר ביניהם הקשר. רק כאשר האדם מרגיש את הצורך ללכת בדרך הבלתי אפשרית שמובילה מן האדם אל האין סוף, מקבלת התורה משמעות.

כי הנה אמרו חכמים שהתורה קדמה אלפים שנה לעולם.²¹ כלומר, התורה הייתה קיימת לפני העולם, מפני שמהותה היא מעבר למציאות העולם. פירוש 'עולם' נקרא בחינת אש ומים. ה'עולם', במובן זה, הוא מערכת של כוחות ויחסים בכל דרגה שהיא. גם בדרגה המופשטת ביותר קיימים מנגנוני המשיכה והדחייה, הרצוא והשוב, האש והמים, שמגדירים את העולם כעולם. והתורה גבהה מעלתה מאד, בבחינת אלפים שנה שהם למעלה מבחינת עולם.

וכדי שתמשך התורה לבחינת עולם, כדי שהיא תעבור דרך השמיים ותורד אל המציאות. דהיינו להיות "מימינו אש דת למו",²² שהוא כאמור רמ"ח מצות עשה שמימין ושם"ה מצות לא תעשה משמאל כו', הנה המשכה זו היא על ידי אתערותא דלתתא ב'ואהבת... בכל לבבך'. כפי שהוסבר, סדר הפסוקים בקריאת שמע מבטא את תהליך ההמשכה כולו. על ידי התעוררות האהבה בבחינה של "בכל לבבך", רוח אייתי רוח ואמשך רוח, רוח מביאה רוח ומורידה רוח. ההתעוררות של מטה מולידה השראה והשפעה של מעלה. ועל ידי זה באים לבחינה של "ודברת בם",

21. ראה ויקרא רבה יט, א ועוד.

22. דברים לג, ב.

יְרִי זֶה "וְדַבַּרְתָּ בָּם", "וְדַבַּרְתָּ" לְשׁוֹן הַנְּהִיגָה וְהַמְשָׁכָה, דִּהְיִינוּ לִהְיוֹת הַמְשָׁכָה אֹרֶן
אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא בְּתוֹרָה. וְזֶהוּ עֲנִין "וְדַבַּר ה' אֶל מֹשֶׁה", שֶׁהַמְשָׁכָה הוּיָה לִהְיוֹת
הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת הַמְשָׁכָה תַּחֲלָה לְבַחֲנִית מֹשֶׁה, שֶׁהוּא מְבַחֲנִית "כִּי מִן הַמִּים
מְשִׁיתִיהוּ".

"וְדַבַּרְתָּ" הוּא לְשׁוֹן הַנְּהִיגָה וְהַמְשָׁכָה. לְשׁוֹרֵשׁ דַּבֵּר יֵשׁ מִשְׁמַעוּת שׁוֹנוֹת, וּבִינֵיהֶן:
לְהוֹבִיל וּלְמַשׁוֹךְ. הַמִּלִּים 'דוֹבֵר', 'מְדַבֵּר' וְדַבַּר (בְּמִשְׁמַעוּת שֶׁל מִנְהִיג) כּוֹלֵן
קְשׁוּרוֹת לְמִשְׁמַעוּת זֶה. דִּהְיִינוּ שֶׁהַכוּוֹנָה בְּ"וְדַבַּר בָּם" הִיא לִהְיוֹת הַמְשָׁכָה אֹרֶן אֵין
סוֹף בְּרוּךְ הוּא בְּתוֹרָה. כְּדֵי שֶׁהַתּוֹרָה לֹא תִהְיֶה רַק אוֹתִיּוֹת וּמִלִּים, צְרִיכִים לְמַשׁוֹךְ
אֶת הַקֶּבֶ"ה אֶל תּוֹכָה. הַמְשָׁכָה אֹרֶן אֵין סוֹף בְּתוֹרָה פִּירוּשֵׁה שֶׁהַתּוֹרָה נַעֲשִׂית
הַצִּיּוֹר, הַדֶּרֶךְ וְהַנְּתִיב שֶׁבּוֹ הַהֲשָׂרָה שֶׁל הָאֵין סוֹף עוֹבֵרֶת אֶל תּוֹךְ הַמְּצִיאוֹת.

וְזֶהוּ עֲנִין "וְדַבַּר ה' אֶל מֹשֶׁה", שֶׁהַמְשָׁכָה הוּיָה לִהְיוֹת הַתּוֹרָה הִיא תַּחֲלִיךְ שְׁכָדִי
שֶׁהוּא יִתְרַחֵשׁ צָרִיךְ לִהְיוֹת הַמְשָׁכָה תַּחֲלָה לְבַחֲנִית מֹשֶׁה, שֶׁהוּא מְבַחֲנִית "כִּי מִן
הַמִּים מְשִׁיתִיהוּ".²³ מֹשֶׁה הוּא הוּוּיָה חֲדָשָׁה שְׁנוֹלֶדֶת מִתּוֹךְ הַמִּים, שֶׁהֵם הַמַּהוּת
הָרִאשׁוֹנִית בִּיּוֹתֵר. הוּוּיָה כְּזֹו יְכוּלָה לִהְיוֹת כְּלִי לְהַמְשָׁכָה אֹרֶן אֵין סוֹף בְּתוֹךְ הַתּוֹרָה.
הַבַּעַל שֶׁם טוֹב אוֹמֵר שֶׁמֶתֶן תּוֹרָה הוּא מְאוֹרַע בַּעַל קִיּוֹם נִצְחִי, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב שְׁנִשְׁמַע
בּוֹ "קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יִסָּף", וְתִרְגוּמוֹ הוּא "וְלֹא פָסִיק".²⁴ מְבַחֲנִית זֶה, הַקֶּבֶ"ה עֲדִיין מְדַבֵּר
אֶת עֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת, אֲלֵא שֶׁאֲנַחֲנוּ לֹא תִמִּיד שׁוֹמְעִים. עַל מִנֵּת לְקִיּוֹם "וְדַבַּר בָּם",
צָרִיךְ לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה מִחֲדָשׁ כְּבִיכּוֹל בְּאוֹפֶן פְּרָטִי, עַל יְדֵי שְׁמִיעַת קוֹל ה' שֶׁמְדַבֵּר
בְּתוֹרָה. בְּמוֹבֵן מְסוּיָם, כְּדֵי שֶׁהַתּוֹרָה תִּהְיֶה תּוֹרָה, אֲנִי צָרִיךְ לִהְיוֹת מֹשֶׁה – אִישׁ
שֶׁנַּעֲשֶׂה כְּלִי לְתוֹרָה וּמְדַבֵּר אֶת הַדִּיבּוֹר הָאֱלוֹקִי. כְּתוּב בְּסִפְרִים שֶׁבְּכָל דּוֹר יֵשׁ מִנְהִיג
שֶׁהוּא בְּבַחֲנִית מֹשֶׁה, וּבַהֲקָשָׁרִים מְסוּיָמִים כָּל תַּלְמִיד חָכֵם נִקְרָא מֹשֶׁה.²⁵ כֹּאן הוֹלֵךְ
בַּעַל הַתְּנִיָּא צַעַד נוֹסֵף: כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֶת הַתּוֹרָה, וּבְמוֹבֵן זֶה כָּל
אֶחָד הוּא גַם בַּחֲנִית מֹשֶׁה.²⁶ קִבְּלַת הַתּוֹרָה שֶׁל כָּל אָדָם בְּנוּיָה עַל כֵּךְ שֶׁהוּא יוֹצֵא
כְּבִיכּוֹל מִתּוֹךְ הַמְּצִיאוֹת הַמוֹגְבֵּלֶת. אָדָם נִדְרֵשׁ לַחֲיוֹת בְּמִתַּח שְׁבִין הָעוֹלָם לְבִין הָאֵין
סוֹף, לְרַצּוֹת לְצִאֵת מִן הָעוֹלָם וְיַחַד עִם זֹאת לְהִישָׁאֵר בְּתוֹכּוֹ. זֹו תְּנוּעַת ה'רְצוּא
וְשׁוֹב: מִצַּד אֶחָד הַתְּשׁוּקָה שֶׁל "מִי לִי בְּשָׁמַיִם וְעַמֶּךָ לֹא חִפְצָתִי בָאָרֶץ",²⁷ וּמִצַּד שְׁנֵי
הִירִידָה לְתוֹךְ הַמְּצִיאוֹת הָאֲרִצִּית. מְקוּבַל לֹמַר שֶׁקֶשָׁה יוֹתֵר לַחֲיוֹת עַל קִידוּשׁ הַשֵּׁם
מֵאֲשֶׁר לְמוֹת עַל קִידוּשׁ הַשֵּׁם, מִפְּנֵי שֶׁחִיּוֹם שֶׁל קִידוּשׁ הַשֵּׁם דּוֹרְשִׁים לֹא רַק רִגַע
אֶחָד שֶׁל קִפְצָה, אֲלֵא יִצִּיָּה מִתְּמַשְׁכָּת וְאוֹרֶכֶת טוּוּחַ מִן הַגְּבוּלוֹת.

23. שְׁמוֹת ב',

24. דְּבָרִים ה', וְאוֹנְקְלוֹס שֵׁם.

25. רָאָה שְׁבַת קָא, ב'; תִּיקוּנֵי זוֹהַר סֵט.

26. רָאָה תְּנִיָּא פֶּרֶק מֵב.

27. תַּהֲלִים עִגְכָּה.

וזהו "השמים כסאי", שהשמים היא התורה, הרי היא כסא על דרך משל שנעשה לשבת. וישיבה זו היא השפלה לגבי עמידה, שפשהאדם עומד הנה הוא בעל קומה וראשו ומוחו גבוהים מעל הארץ, ועל ידי ישיבה נשפל קומתו. כך התורה נעשה כסא לאור אין סוף ברוך הוא לבחינת ראשו, שהיא בחינת רצונו וחקמתו ובינתו, דאנת חכים ולא בחכמה ידיעא ומבין ולא בכינה ידיעא. ובתורה יורדים ומשתלשלים חכמתו ובינתו בדברים גשמיים כתפילין וציצית וצדקה ותרומות ומעשרות וקרבתות כו'.

כאן חוזר המאמר לפסוק הפתיחה: וזהו "השמים כסאי", שהשמים שהיא התורה, הרי היא כסא על דרך משל שנעשה לשבת. הלשון "השמים כסאי" מרמזת שהתורה היא המקום שבו הקב"ה יושב כביכול, ואם כן, הדרישה לעשות את התורה פירושה לעשות כיסא לקב"ה. והדימוי של ישיבה זו של הקב"ה על כיסא, עניינו פעולה שהיא השפלה לגבי עמידה. שהרי פשהאדם עומד הנה הוא בעל קומה וראשו ומוחו גבוהים מעל הארץ, ועל ידי ישיבה נשפל קומתו. כאשר העומד, שהיה גבוה מעל הארץ, מתיישב – הוא נעשה נמוך יותר. כך התורה נעשה כסא לאור אין סוף ברוך הוא לבחינת ראשו, שהיא בחינת רצונו וחקמתו ובינתו. רצונו, חוכמתו ובינתו של הקב"ה הם מעל ומעבר למהות העולם, כפי שנאמר בפתח אליהו: דאנת חכים ולא בחכמה ידיעא, ומבין ולא בכינה ידיעא,²⁸ אתה חכם ולא בחוכמה ידועה ומבין ולא בכינה ידועה. חוכמתו של הקב"ה איננה ידועה לא מפני שהיא נסתרת. זוהי חוכמה שאיננה ניתנת להיוודע כלל, משום שהיא בבחינת אין סוף. ובתוך התורה יורדים ומשתלשלים חכמתו ובינתו לא רק אל המהויות העליונות, אלא בדברים גשמיים כתפילין וציצית וצדקה ותרומות ומעשרות וקרבתות כו'. במובן הזה, התורה היא בבחינת כיסא שבו יורד הקב"ה מן הדרגה של המהות הבלתי ניתנת לידיעה, עד לנקודה שאפשר לדעת אותה. התורה במקורה ובשורשה מבטאת את רצונו של הקב"ה ואת חוכמתו, וכאשר היא יורדת לעולם אין היא מבטאת אותם במהותם העצמית אלא בדרגה נמוכה יותר. התורה שנמצאת בעולם שלנו היא 'חכמה ידיעא' במובן זה שהיא ניתנת להשגה.

זהו אפוא פירושו של לשון הכתוב "השמים כסאי" – הירידה של חכמתו האין סופית של הקב"ה אל תוך התורה, באופן שניתן להשגה ומתייחס למציאות הגשמית.

28. 'פתיחת אליהו'.

"וְהָאֶרֶץ הָדוּם רָגְלִי" – "הָדוּם" בְּלִשׁוֹן הַפֶּסוּק הוּא כְּמוֹ שֶׁרַפְרָף בְּלִשׁוֹן הַגְּמָרָא, שֶׁהוּא גַם בֵּן כֶּסֶא קָטָן. וְהוּא מֵה שְׁמַעְמִידִין תַּחַת רָגְלֵי הַיּוֹשֵׁב לְהַגְבִּיהַ הַרְגֵל מֵעַל הָאֶרֶץ. וְעַל זֶה אָמְרוּ בַּגְמָרָא עַל פֶּסוּק "כָּרְסוֹן רְמִיו": "אֶחָד לְכֶסֶא וְאֶחָד לְשֶׁרַפְרָף" – כֶּסֶא הוּא הַגָּדוֹל שִׁיּוֹשְׁבֵין עָלָיו, וְשֶׁרַפְרָף הוּא הַקָּטָן שְׁמַעְמִידִין תַּחַת הַרְגָלִים.

וְהַעֲנִין, כִּי הִנֵּה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל נִקְרָא 'רָגֶל', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "בָּנִים אַתֶּם לָהּ אֱלֹהֵיכֶם", וּבָרָא כְּרַעַא דְּאָבוּהּ. וְהִנֵּה כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מִשְׁל, שְׁנַמְצָא מֵעַלָּה יְתִירָה בְּרָגֶל מֵה שְׁאִין בְּרָאשׁ. שֶׁהַרְגָלִים הֵם הַמְהַלְכִים וְהֵם נוֹשְׂאִים אֶת הָרָאשׁ וּמוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְמַחוּז

— ארץ – העלאת המצוות

"וְהָאֶרֶץ הָדוּם רָגְלִי" – הָדוּם בְּלִשׁוֹן הַפֶּסוּק, כְּלוּמַר בְּלִשׁוֹן הַמִּקְרָא, הוּא כְּמוֹ שֶׁרַפְרָף בְּלִשׁוֹן הַגְּמָרָא, שֶׁהוּא גַם בֵּן כֶּסֶא אֲבֵל קָטָן. וְהוּא מֵה שְׁמַעְמִידִין תַּחַת רָגְלֵי הַיּוֹשֵׁב כְּדִי לְהַגְבִּיהַ הַרְגֵל מֵעַל הָאֶרֶץ. הַכִּסֵּא מִבְּטָא אוֹפֵן שֶׁל יְרִידַת דְּבָרִים מִמְּהוּתָם הָרֵאשׁוֹנִית לְדֶרֶגָה נְמוּכָה יוֹתֵר, וְאִילוּ הַהָדוּם עוֹשֶׂה פְעוּלָה הַפּוּכָה שֶׁל הַגְּבִיחָה מֵעַל הַקִּרְקַע. וְעַל זֶה אָמְרוּ בַּגְמָרָא עַל פֶּסוּק "כָּרְסוֹן רְמִיו":²⁹ "אֶחָד לְכֶסֶא וְאֶחָד לְשֶׁרַפְרָף".³⁰ הַפֶּסוּק בִּסְפֵר דְּנִיָּאל מֵתֵאֵר חִזְיוֹן שֶׁבּוּ מַכִּינִים לִקְב"ה שְׁנֵי כִּסְאוֹת. בַּגְמָרָא נַחֲלָקוֹת הַדְּעוֹת מְדוּעַ יֵשׁ שְׁנַיִם, וְאֶחָד הַחֲכָמִים אוֹמֵר שֶׁהַכּוֹנֵה לְכִסֵּא וּלְשֶׁרַפְרָף. כֶּסֶא הוּא הַגָּדוֹל שִׁיּוֹשְׁבֵין עָלָיו, וְשֶׁרַפְרָף הוּא הַקָּטָן שְׁמַעְמִידִין תַּחַת הַרְגָלִים.

מִשְׁמַעוֹתוֹ שֶׁל הַכֶּסֶא הוֹסִבְרָה כְּבֵר לְעִיל, וְכַעַת יֵשׁ לְהַסְבִּיר מֵהוּ הַשֶּׁרַפְרָף הַמַּגְבִּיהַ אֶת הַרְגָלִים. וְהַעֲנִין, כִּי הִנֵּה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל בְּכֻלּוֹתָהּ נִקְרָא 'רָגֶל'. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "בָּנִים אַתֶּם לָהּ אֱלֹהֵיכֶם",³¹ וְכַפִּי הַכֹּלֵל הַיְדוּעַ בָּרָא כְּרַעַא דְּאָבוּהּ,³² הַבֵּן הוּא רָגֶל שֶׁל הָאָב. מִבְּחִינָה זֹאת, כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הִיא בְּבַחֲיַת רָגְלֵי הַשְּׂכִינָה. וְהִנֵּה כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מִשְׁל, שְׁנַמְצָא מֵעַלָּה יְתִירָה בְּרָגֶל מֵה שְׁאִין בְּרָאשׁ. אֵף עַל פִּי שֶׁבְּדֶרֶךְ כֹּל מִתִּיַּחֲסִים אֶל הָרָאשׁ כְּמִקּוֹר הַחַיִּים, כְּמַכְלּוֹל שֶׁל הָאָדָם וּמִרְכֵּז הַוּוּיָתָנוּ, וְאֵל הָרָגֶל כְּאִיבֵר נִמּוֹךְ וְטַפֵּל, בְּכֹל זֹאת יֵשׁ בְּרָגֶל יִתְרוֹנוֹת שְׁאִין בְּרָאשׁ. שֶׁהַרְגָלִים הֵם הַמְהַלְכִים וְהֵם נוֹשְׂאִים אֶת הָרָאשׁ וּמוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְמַחוּז חֶפְצוֹ. פֶּעַם הָיוּ אוֹמְרִים עַל סוּג מִסּוּיִם שֶׁל אֵינְטֶלֶקְטוּאֵל שֶׁהוּא 'הוֹלֵךְ עַל הָרָאשׁ'. לְרָאשׁ יֵשׁ הִרְבֵּה מַעֲלּוֹת שְׁבוּדָאִי אֵין בְּרָגֶל, אֲבֵל הוּא אֵינְנוּ יָכוֹל לִלְכֹת. בְּאוֹפֵן כִּלְלִי יוֹתֵר, הַחֲלּוּקָה שֶׁל מַעֲלָה וּמַטָּה, שֶׁל מַדְרָגוֹת עֲלִיוֹנוֹת וּמַדְרָגוֹת תַּחְתּוֹנוֹת, אֵינְנָה פְּשוּטָה. בְּדֶרֶךְ כֹּל הַמִּצִּיאוֹת לֹא

29. דְּנִיָּאל ז, ט.

30. חֲגִיגָה יד, א.

31. דְּבָרִים יד, א.

32. רָאה עִירוּבִין עב; תּוֹסֵפוֹת יְבֻמוֹת ג, א.